

УДК [519.857+519.872]: 355.55

ISSN: 2617-1775

E-ISSN: 2617-1783

Ліцензія: Attribution-NonCommercial 4.0 International CC BY-NC 4.0

Історія статті: Отримано: 19.01.2026; Прийнято: 07.04.2026; Опубліковано: 28.05.2026.

Конфлікт інтересів: немає.

Микола Думенко, доктор військових наук, Міністерство оборони України, м. Київ, Україна, <https://orcid.org/0009-0007-8437-9765>

Аркадій Атрохов, кандидат технічних наук, старший науковий співробітник, Національний університет оборони України, м. Київ, Україна, <https://orcid.org/0000-0001-7162-1638>

DOI: 10.33099/2617-1775/2026-01/111-123

ПРОБЛЕМИ ВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ЗА ПРОГРАМОЮ ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ ДЛЯ ПОТРЕБ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ТА ІНШИХ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ

У статті на підставі аналізу стану військової підготовки громадян України за програмою офіцерів запасу у вищих військових навчальних закладах, військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти досліджуються існуючі проблемні питання військової підготовки громадян України за програмою офіцерів запасу, як важливого елемента системи професійної військової освіти системи Міністерства оборони України та можливі напрями їх вирішення. Обґрунтовано необхідність внесення змін до нормативно-правових документів, які регламентують підготовку офіцерів запасу та запропоновано варіант перспективної моделі військової підготовки офіцерів запасу з можливим алгоритмом залучення офіцерів запасу до військової служби.

Ключові слова: система професійної військової освіти; військова підготовка громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу; система підготовки офіцерів запасу; вищі військові навчальні заклади; військовий навчальний підрозділ закладу вищої освіти; кафедра військової підготовки; науково-педагогічний склад; викладацький склад.

Mykola Dumenko, Doctor of Military Sciences, Ministry of Defence of Ukraine, Kyiv, Ukraine, <https://orcid.org/0009-0007-8437-9765>

Arkadii Atrokhov, Candidate of Technical Sciences, Senior Researcher, National Defence University of Ukraine, Kyiv, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0001-7162-1638>

Problems of Military Training of Citizens of Ukraine under the Reserve Officers Program for the Needs of the Armed Forces of Ukraine and other Military Formations

Introduction. The article, based on an analysis of the state of military training of Ukrainian citizens under the reserve officer program in higher military educational institutions and military training units of higher education institutions, examines existing problematic issues of training Ukrainian citizens under the reserve officer program as an important element of the state's security and defense sector and possible directions for their solution.

Purpose. Based on an analysis of the current state of the military training system for Ukrainian citizens under the Reserve Officer Training Program at military higher education institutions, this study investigates current problems in military training in the context of existing security challenges and threats and identifies recommendations for improving the current system of military training for Ukrainian citizens.

Methods. The research was based on the principles of a systems approach and was carried out using methods of analysis, synthesis, formalization, comparison, and generalization.

Results The article analyzes the current state and challenges of reserve officer training at military training departments of higher education institutions as an important component of the state's security and defense sector, as well as the main approaches to addressing these challenges. It also examines key problems in the professional training of Ukrainian citizens under the Reserve Officer Training Program, identifies major shortcomings of the existing system, and proposes directions for its improvement.

Originality The study proposes a model for the military training of reserve officers and an algorithm for recruitment into military service, which will allow for amendments to the regulatory and legal documents governing reserve officer training and introduce changes to the reserve officer training system in accordance with current requirements.

Conclusion Thus, based on the analysis of the state of military training of citizens of Ukraine under the reserve officer program in military higher educational institutions, military higher educational institutions of the Armed Forces of Ukraine and problematic issues of their training, the authors proposed a promising model of military training of reserve officers and a possible algorithm for their involvement in military service. At the same time, under current conditions, the key principles governing the organization and implementation of military training for Ukrainian citizens under the Reserve Officer Training Program should include the following:

priority of national interests and national security in the formation of the content of training and requirements for military specialists, unity of educational policy regarding the training of cadre and reserve officers in military higher educational institutions and military higher educational institutions of the Armed Forces of Ukraine (unconditional fulfillment of the qualification characteristics and military training programs of reserve officers, which are developed by the military management bodies of the structural units of the Ministry of Defense of Ukraine, the General Staff of the Armed Forces of Ukraine and other military management bodies for the needs of which reserve officers are trained under the relevant VOS);

practical orientation of training (ensuring the widespread use of distance learning elements for the purpose of studying theoretical issues of military training during independent work and including the time used for their study in the practical component of training; introducing comprehensive practical classes for studying the course of primary military professional training and tactical medicine);

communication with the troops (introducing into the educational process the experience of conducting combat operations of the Armed Forces of Ukraine and other components of the defence forces, combat training of troops; conducting a training camp on the basis of a military unit, where the command and methodological skills of students acquired during the mastering of the military training program, performing shooting exercises, driving military (combat) equipment and solving other practical tasks are improved);

independence and creativity in learning (the educational process should be organized in such a way that future reserve officers develop the ability to independently acquire, process, and apply information. Modern information technologies, as well as the outcomes of scientific research conducted by higher education institutions, should be integrated into the educational process. This approach is expected to contribute both to expanding the scope of educational content and to increasing learners' interest in studying relevant sections of military training programs);

compliance of financial, informational, logistical support for the process of training reserve officers under the relevant programs (the goal should be to update and provide the logistical base for training reserve officers with modern military equipment).

Keywords: system of professional military education; military training of citizens of Ukraine according to the reserve officer training program; reserve officer training system; higher military educational institutions; military educational unit of a higher education institution; department of military training; scientific and pedagogical staff; teaching staff.

Постановка проблеми. Аналіз бойових дій під час повномасштабної війни російської федерації (рф) проти України свідчить про те, що сучасна війна докорінно відрізняється від

попередніх війн і пов'язаних з цим шаблонних уявлень про підготовку до них, форми і способи ведення бойових дій. Ця війна розкрила цілу низку суттєвих проблем, які стосуються саме системи підготовки офіцерських кадрів, в тому числі і тих, що відносяться до підготовки громадян України за програмою офіцерів запасу.

Досвід провідних держав – членів НАТО, світових тенденцій щодо питань з трансформації професійної військової освіти в умовах високої динаміки форм і способів ведення бойових дій та збройної боротьби, змін у засобах їх ведення, а також поточного стану системи військової підготовки свідчать про наявність певних проблем і чинників, що зумовлені новими викликами, які постали перед суспільством, державою, Збройними Силами України (ЗС України) та іншими складовими сил оборони.

У ЗС України формуються нові військові частини та підрозділи, органи військового управління різних рівнів, що вимагає необхідність не тільки збільшення обсягів підготовки військових фахівців, але в першу чергу й підвищення якості їх підготовки. Зміни в організаційних структурах військових частин (підрозділів), органах військового управління, перерозподіл їх завдань та функцій, надходження озброєння та військової техніки (ОВТ), інших видів матеріально-технічної допомоги від держав-членів НАТО та іноземних партнерів, обумовлює не тільки суттєве розширення номенклатури ОВТ, але й зміну звичних форм і способів його застосування, що своєю чергу потребує необхідність перегляду підходів до підготовки військових фахівців [1; 2; 3].

Існуюча в Україні на цей час система підготовки офіцерів запасу на відміну від системи підготовки офіцерських кадрів запасу, яка була створена за радянські часи, де основним мотиваційним чинником у студентів було бажання отримати офіцерське звання щоб законно не проходити строкову військову службу, має за мету забезпечити безперервний професійний розвиток компетенцій військових фахівців упродовж їх військової кар'єри, набуття ними нових компетентностей, які мають дати змогу належно виконувати завдання оборонного планування, сумісного застосування частин і підрозділів ЗС України та інших складових сил оборони, здійснювати спільні дії у складі об'єднаних органів військового управління, у тому числі у разі необхідності з відповідними структурами держав – членів НАТО [2].

На сьогодні підготовка громадян України за програмою офіцерів запасу для потреб ЗС України та інших військових формувань залишається вкрай актуальним та необхідним завданням. Постановою Кабінету Міністрів України від 05 грудня 2025 р. № 1612 «Про внесення змін до Порядку проведення військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 01 лютого 2012 р. № 48» ухвалений Перелік закладів вищої освіти, на базі яких проводиться військова підготовка громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу [4].

Функціонування системи підготовки громадян України за програмою офіцерів запасу з потрібною ефективністю у вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ), військових навчальних підрозділах (ВНП) закладів вищої освіти (ЗВО), на факультетах і кафедрах військової підготовки (КВП), кафедрах медицини катастроф та військової медицини ускладнюється існуванням низки серйозних проблем [5], які не повною мірою відповідають вимогам замовника на їх підготовку, а саме:

за досвідом мобілізації з метою набуття офіцерами лідерських якостей та практичних навичок з експлуатації та застосування ОВТ рівень знань, умінь і навичок призначених офіцерів запасу потребує удосконалення;

існують випадки зниження вимог до професійного рівня викладацького складу КВП у порівнянні з вимогами, які висуваються до науково-педагогічного складу (НПП) ВВНЗ;

недостатня організація методичної роботи на КВП з викладачами з метою підвищення їх професійної майстерності, розвитку у них творчого потенціалу, спрямованого на покращення якості освітнього процесу, освоєння новітнього ОВТ. Окремим напрямком роботи має бути вивчення та впровадження досвіду ведення бойових дій в освітню діяльність.

До одних з основних причин недостатньої ефективності існуючої системи підготовки офіцерів запасу належать такі:

недостатній контроль замовників за ходом навчання та низька відповідальність посадових осіб усіх рівнів за результати підготовки на КВП. Роль замовників у ряді випадків зводиться тільки до визначення місць проведення підсумкового збору;

механізми обліку громадян України, які пройшли підготовку за програмою офіцерів запасу недосконалі. Ні в ВВНЗ, ні в ВВП ЗВО, ні в командуваннях видів, ні в кадровому центрі ЗС України неможливо відслідкувати кількість випускників, і за якими ВОС вони були призвані на військову службу, яка якість їх підготовленості;

зміст військової освіти потребує приведення його у відповідність сучасному досвіду бойової та оперативної підготовки військ (сил), впровадженню стандартів держав – членів НАТО;

забезпечення набуття фахових компетентностей для виконання службових (бойових) функцій відповідно до наявного досвіду ведення бойових дій ЗС України та іншими складовими силами оборони у зв'язку із збройною агресією РФ здійснюється мляво, недостатньо;

динаміка розвитку ЗС України та інших складових сил оборони вимагає удосконалення організаційно-штатної структури ВВП ЗВО, у яких здійснюється військова підготовка громадян України за програмою офіцерів запасу;

повільне впровадження сучасних інформаційних, інформаційно-комунікаційних, інтерактивних, особистісно-орієнтованих освітніх технологій і технологій дистанційного навчання під час здійснення військової підготовки громадян України за програмою офіцерів запасу;

потребує оновлення забезпечення освітнього процесу у ВВП ЗВО новими, сучасними зразками ОВТ, тренажерами, навчально-тренувальними системами, комплексами, лабораторіями;

підготовка офіцерів запасу, яка здійснюється в ЗВО за кошти фізичних осіб, в деяких випадках приводить до зацікавленості ректорів у наповненні спеціального фонду ЗВО за рахунок тих, хто навчається на КВП та необґрунтованого збільшення їх кількості;

кошти спеціального фонду, які отримані від фізичних осіб у якості оплати за підготовку за програмою офіцерів запасу спрямовуються переважно на виплату заробітної плати персоналу КВП. При цьому, ці кошти використовуються: у ВВНЗ – 100 % за рішенням начальника ВВНЗ, а у ЗВО – до 30 % перераховується на рахунки Міністерства оборони України (МО України) на підпрограму 2101020/25. Таким чином, порівняння вартості оплати фізичних осіб за навчання за декількома спеціалізаціями з реальними витратами, з урахуванням проведення додаткових зборів після призову їх на військову службу, показує значну негативну різницю, яка не на користь ЗС України;

номінальна система відповідальності стейкхолдерів, ВВНЗ та ВВП ЗВО за якість підготовки військових фахівців, реалізацію законодавчо закріплених вимог щодо внутрішнього та зовнішнього забезпечення і гарантування якості освіти та освітньої діяльності [6].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Особливостям організації підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу, її змісту присвячені роботи багатьох науковців. У більшості робіт проблемні питання підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу розглядаються передусім в загальному контексті проблем військової освіти [7].

У дослідженнях С.М. Морозова [8] розкриваються структура, принципи та методи підготовки офіцерів запасу, висвітлюються можливі експериментальні підходи під час підготовки офіцерів запасу на КВП у ВВНЗ, ВВП ЗВО.

Аналізу специфіки функціонування КВП у ВВНЗ, ВВП ЗВО, методикам формування професійних навичок у студентів присвячені роботи В. П. Чабаненка [9].

Узагальнений досвід підготовки офіцерів запасу в зарубіжних країнах розглядається у дослідженнях І.М. Скворока [10].

У зв'язку із запровадженням з 1 вересня 2025 року обов'язкової базової

загальновійськової підготовки (БЗВП) актуальними є проблеми, які були розглянуті в роботах А.Й. Дерев'яничук та О.Ф. Супрун [11]. У своїх роботах вони розглянули питання стимулювання студентів до самостійної роботи та якісного засвоєння матеріалу, що досі залишаються критичними у системі професійної військової освіти.

Мета статті. На підставі аналізу сучасного стану системи військової підготовки громадян України за програмою офіцерів запасу у ВВНЗ та ВВП ЗВО дослідити актуальні проблеми військової підготовки в контексті наявних безпекових викликів і загроз та визначити пропозиції до рекомендацій з удосконалення існуючої системи військової підготовки громадян України. Представити розроблену авторами перспективну модель підготовки офіцерів запасу та алгоритм їх залучення до військової служби.

Методи дослідження. Проведення дослідження базувалося на принципах системного підходу і здійснювалося з використанням методів аналізу, синтезу, формалізації, порівняння та узагальнення.

Виклад основного матеріалу. Розв'язання рф повномасштабної війни проти України та оголошення воєнного стану суттєво вплинуло на усі сфери життя нашого суспільства. Складні завдання, що виникають сьогодні перед ЗС України: гібридна війна, нові форми і способи бойових дій, застосування сучасних ОВТ, інформатизація та впровадження в сферу збройної боротьби інноваційних технологій зажадали серйозного підвищення рівня професійної підготовки офіцерів та солдат. У цьому контексті питання військової підготовки громадян України за програмою офіцерів запасу набувають особливої актуальності.

Іноземний досвід свідчить [10], що підготовка офіцерів запасу здійснюється в тих країнах, де дбають про захист свого суверенітету. Цьому контингенту військових фахівців відводиться значна роль у поповненні кадрового складу, а також у разі виникнення кризових ситуацій як у самих країнах, так і в різних регіонах світу. Це особливо характерно для збройних сил Великобританії, Ізраїлю, Іспанії, Сполучених Штатів Америки, Франції тощо. Так, близько 30 % кадрових офіцерів збройних сил Великобританії і 40 % збройних сил США проходили навчання на курсах позавійськової підготовки при цивільних навчальних закладах. В Іспанії на дійсну службу щороку призивають близько 4000 офіцерів запасу – випускників цивільних ЗВО. До них, насамперед, відносяться ті, хто закінчив медичні, технічні й теологічні факультети університетів. У Франції масштаби підготовки офіцерів розширюються за рахунок числа студентів, які оволоділи складними технічними, військово-медичними та адміністративно-господарськими спеціальностями.

Американські військові спеціалісти, що займаються питанням комплектування особовим складом, відмічають, що позавійськова підготовка студентів у поєднанні із вищою цивільною освітою надає випускникам курсів можливість широкого вибору ВОС. При цьому нестача військових знань з відповідної спеціальності поповнюється в процесі підготовки на курсах спеціалізації навчальних центрів і школах родів військ і служб, куди направляються всі випускники курсів ROTC (Reserve Officer Training Course – курс підготовки офіцерів запасу) в обов'язковому порядку перед першим призначенням на офіцерську посаду.

Сучасний стан і актуальні проблеми підготовки офіцерів запасу. На сьогодні перед ВВНЗ і ВВП ЗВО, які здійснюють військову підготовку громадян України за програмою офіцерів запасу для формування резерву ЗС України, стоїть завдання підготовки кваліфікованих фахівців високої професійної компетентності з розвиненим творчим мисленням, високою готовністю до захисту Батьківщини. Це завдання може бути вирішене тільки при тісному взаємозв'язку навчального процесу і одержаних знань по основній цивільній спеціальності та здобутих додаткових знань під час військової підготовки на КВП.

Відповідно до Порядку проведення військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 05 грудня 2025 р. № 1612 схвалений Перелік закладів вищої освіти, на базі яких проводиться військова підготовка громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу. На цей час до зазначеного переліку ВВНЗ та ВВП ЗВО, на базі яких здійснюється військова підготовка, входять: 2 військові університети, 3 військові академії, 6 військових інститутів,

32 кафедри військової підготовки (з їх числа підготовку офіцерів здійснюють 5 КВП) та 10 кафедр медицини катастроф та військової медицини [4].

Крім цих закладів, підготовку офіцерів запасу здійснюють: Національна академія Національної гвардії України (м. Харків), Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький) та Національна академія Служби безпеки України (м. Київ) [4].

Аналіз результатів набору громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу свідчить, що починаючи з 2020 року відбувається значне зниження бажаних здійснювати таку підготовку. У кращому випадку плани прийому виконуються на 50 %, а на присвоєння офіцерського звання атестуються (закінчують підготовку) близько 35-40 %.

Станом на 24.02.2022 на обліку було близько 500–600 осіб, станом на 01.06.2025 призвано (мобілізовано) близько 80 000 осіб. Станом на 01.09.2025 на військовому обліку у Територіальних центрах комплектування та соціальної підтримки знаходилося 454 046 офіцерів запасу, у тому числі 38 8148 – на загальному військовому обліку, 65 904 – на спеціальному обліку. Залишки вільних ресурсів – 38 8466 осіб, у тому числі, яких можливо призвати – 181 507, не підлягали призову відповідно чинного законодавства – 87 729, перебувають у розшуку – 119 229.

Такий стан викликаний, як об'єктивними, так і суб'єктивними причинами.

До об'єктивних причин, перш за все, можна віднести загальну демографічну ситуацію в Україні. Суб'єктивними причинами, як показали результати опитування серед студентів, що було проведено представниками благодійного фонду Сергія Притули, які проходять навчання на КВП, є:

контрактну форму підготовки за програмою офіцерів запасу студенти обирають, щоб не зобов'язувати себе службою у ЗС України. Така підготовка для більшості студентів є другорядним завданням;

офіцерське звання для студентів є пріоритетною причиною мотивації, тоді як знання та навички для них є не найважливішою цінністю. Формат служби для студентів має більше значення, ніж її обов'язковість.

У зв'язку зі значною ступеню небезпеки військово-політичних викликів, які постали сьогодні перед Україною, що пов'язані з повномасштабною агресією РФ, питання трансформації системи підготовки офіцерів запасу стають одним із пріоритетних завдань. Суттєвим проблемним питанням сьогодення є створення дієвої, озброєної інноваційними технологіями системи підготовки офіцерів запасу для ЗС України та інших військових формувань.

Водночас, відсутність єдиних поглядів на перспективи подальшого розвитку системи підготовки офіцерів запасу, наявність проблемних питань впровадження в освітній процес інноваційних змін не дозволяють на цей час якісно оцінити ефективність функціонування окремих ВВП ЗВО у загальній системі підготовки офіцерів запасу [12; 13; 14; 15; 16; 17; 18].

Результати роботи КВП за період 2022-2026 років свідчать, що суттєвих змін за роки війни після вторгнення РФ в Україну не відбулося. Але, як показує практика та результати функціонування системи підготовки офіцерів запасу у нашій державі, більшість фахівців, призваних до лав ЗС України із запасу, за останні роки не мали достатніх вмінь та навичок, необхідних на сучасній війні.

Замовники на підготовку громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу, вивченням стану справ на КВП з освітньої діяльності цілеспрямовано не займалися та не забезпечили організацію надання практичної та методичної допомоги керівному складу ВВП ЗВО.

Покращення з забезпеченням ВВП ЗВО сучасними зразками ОВТ, іншими технічними засобами, спеціалізованим програмним забезпеченням здебільшого не сталося.

Допомога керівництву КВП щодо отримання інформаційних та інших матеріалів стосовно особливостей дій військ (сил) з урахуванням досвіду війни 2022-2026 років в необхідній частині для підготовки офіцерів запасу замовниками не здійснюється.

У зв'язку з цим, на КВП бойовий досвід війни 2022-2026 років рф проти України щодо особливостей підготовки офіцерів запасу тактичного рівня за конкретними ВОС не достатньо враховується, а методичні розробки, лекції, тощо на КВП ЗВО потребують доопрацювання з урахуванням існуючого досвіду.

Викладачі більшості КВП не мають належного рівня навичок володіння процедурами планування та прийняття рішень за стандартами НАТО. Навчально-методичні матеріали щодо процедур планування та прийняття рішень за стандартами НАТО (TLP) потребують доопрацювання з урахуванням вимог сучасності.

Недостатній рівень знань викладацьким складом КВП сучасного досвіду бойового застосування військ (сил) щодо ведення бойових дій. Зазначене обумовлено недостатньою підготовкою викладацького складу КВП, у порівнянні з НПП ВВНЗ та не відповідає вимогам сьогодення. Підвищення кваліфікації педагогічних працівників КВП здійснюється не регулярно. Це не сприяє максимальному наближенню теоретичної підготовки викладачів до їх спроможності з навчання необхідними практичним навичками.

Зазначене не дозволяє готувати студентів тому, що потрібно знати та вміти на полі бою. З цією метою до викладацької діяльності доцільно залучати офіцерів запасу, можливо з числа поранених, які мають бойовий досвід та спроможні навчити тому, що необхідно в сучасних умовах. Водночас, основною перешкодою стає низькій рівень заробітної плати. Як наслідок, офіцери запасу не отримують необхідні знання з питань підготовки і ведення сучасного бою, роботи з особовим складом, бойової роботи на військовій техніці, що приводить до неспроможності виконувати завдання та необхідності їх додаткової підготовки на зборах після призову до лав ЗС України протягом тривалого часу.

Відсутність у більшості ВВП ЗВО власної польової матеріально-технічної бази не дозволяє досягнути необхідного рівня польової виучки. Це обумовлено тим, що деякими ректорами ЗВО забезпечення КВП здійснюється за залишковим принципом, як наслідок, майбутні офіцери матимуть нижчий рівень навчання, ніж їхні підлеглі, які пройшли підготовку у навчальних центрах. Переважна більшість офіцерів запасу після завершення навчання неспроможна в короткі терміни опанувати посаду та виконувати завдання за призначенням без додаткової підготовки (перепідготовки).

Ігнорування замовниками на підготовку офіцерів запасу та керівництвом ЗВО, де здійснюється їх підготовка, вимог Порядку проведення військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу [4] приводить до негативних наслідків у питаннях забезпечення не тільки необхідними зразками ОВТ, але і вкрай потрібною навчальною літературою, бойовими статутами та настановами, відповідними організаційно-методичними вказівками.

Замовниками на підготовку офіцерів запасу після проведення підсумкового іспиту на КВП ЗВО аналіз результатів здійснюється формально, заходи щодо покращення якості підготовки офіцерів запасу не визначаються та не проводяться.

Таким чином, враховуючи викладене, удосконалення системи підготовки офіцерів запасу в контексті сучасних безпекових викликів і загроз пропонується реалізовувати шляхом проведення:

обґрунтування потреб у підготовці офіцерів запасу за ВОС, які необхідні в першу чергу для поповнення та комплектування військ (сил), у разі необхідності, з урахуванням набутого досвіду протягом 2022-2026 років, здійснення відповідної їх оптимізації;

оптимізації мережі КВП ЗВО, які мають відповідні спроможності для підготовки військових фахівців за визначеними ВОС, з урахуванням територіального принципу. Особливу увагу приділити ретельному аналізу організації та якості підготовки офіцерів запасу з метою визначення доцільності підготовки їх на КВП ЗВО, які не набули відповідних спроможностей та не мають необхідної матеріально-технічної бази;

з урахуванням отриманого досвіду бойових дій розглянути питання удосконалення організаційно-штатних структур КВП ЗВО. У разі необхідності прийняти рішення щодо введення додаткових посад на КВП ЗВО в залежності від складності ВОС, за якими здійснюється

підготовка громадян України за програмою офіцерів запасу (наприклад, інструкторів (штаб-сержантів) за рахунок МО України), та термінів опанування спеціальності шляхом внесення відповідних змін до нормативно-правових актів, що регламентують таку підготовку.

Крім цього, на думку авторів існує необхідність в уточненні та доопрацюванні:

оновленого переліку компетентностей майбутнього офіцера запасу, що є необхідним для успішного виконання службово-бойових завдань;

дієвого механізму щодо заключення контрактів зі студентами з метою унеможливлення розриву ними контракту за місяць до завершення навчання, крім випадків пов'язаних зі станом здоров'я;

єдиних методичних підходів (методик, рекомендацій для кожної (групи) ВОС, з урахуванням досвіду війни, тощо) стосовно особливостей навчання, контролю та перевірки якості підготовки офіцерів запасу.

Окремими завданнями щодо підвищення якості підготовки офіцерів запасу, крім постійного її моніторингу та перевірок, відповідно до Положення про особливості організації освітнього процесу у ВВНЗ Міністерства оборони України, ВВП ЗВО, закладах фахової передвищої військової освіти, затвердженим наказом Міністерства оборони України від 15.02.2024 № 120, має стати закріплення в обов'язках замовників щодо їх безумовної участі в організації та проведенні занять, навчань.

Також замовникам та керівникам ВВП ЗВО слід організувати роботу щодо поступової заміни викладацького складу особами, які мають досвід участі в бойових діях та спроможні навчати тому, що необхідно знати та вміти на полі бою. Результати перевірки КВП у 2022 – 2026 роках свідчать, що рівень підготовки викладацького складу в деяких випадках лише частково відповідає вимогам керівних документів та потребує організації їх навчання на відповідних курсах.

З огляду на викладене, підготовка офіцерів запасу має бути виправдана як з військової, так і з економічної точок зору. При цьому, доцільність підготовки офіцерів запасу із числа громадян, які мають або здобувають ступінь вищої освіти не нижче бакалавра в цивільних ЗВО обумовлена декількома факторами:

по-перше, оволодіння відповідною ВОС на базі та паралельно з отримуваною, чи вже отриманою, основною спеціальністю в цивільному ЗВО істотно дешевша;

по-друге, ступінь володіння необхідними компетенціями у офіцера – випускника цивільного ЗВО в більшості випадків має бути не нижча, ніж у випускника ВВНЗ. При цьому існуючі відмінності між ними нівелюються протягом перших місяців служби;

по-третє, додаткова кваліфікація дозволить випускнику вишу бути більш конкурентоспроможними на ринку праці.

Таким чином, за результатами проведеного аналізу, на рисунку 1 пропонується варіант перспективної моделі військової підготовки офіцерів запасу. Алгоритм залучення офіцерів запасу до військової служби наданий на рисунку 2.

Рис.1. Перспективна модель військової підготовки офіцерів запасу.

АЛГОРИТМ ЗАЛУЧЕННЯ ДО ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

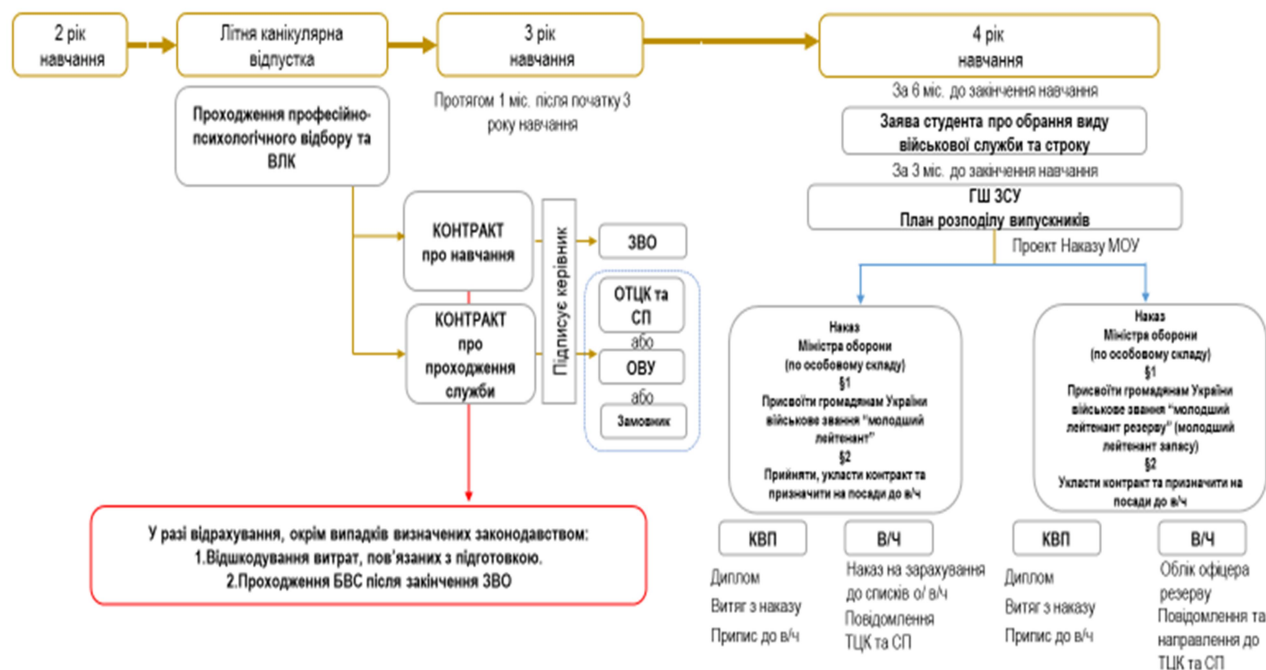

Рис. 2. Алгоритм залучення офіцерів запасу до військової служби.

Висновки. Таким чином, на підставі проведеного аналізу стану військової підготовки громадян України за програмою офіцерів запасу у ВВНЗ, ВНП ЗВО та проблемних питань їх підготовки авторами запропоновані перспективна модель військової підготовки офіцерів запасу та можливий алгоритм їх залучення до військової служби. При цьому, в сучасних умовах основними принципами під час організації та проведення військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу мають бути такі:

пріоритет національних інтересів і національної безпеки при формуванні змісту навчання та вимог до військових фахівців, єдність освітньої політики щодо підготовки офіцерів кадрів та запасу у ВВНЗ і ВНП ЗВО (безумовне виконання кваліфікаційних характеристик і програм військової підготовки офіцерів запасу, які розробляються органами військового управління структурними підрозділами МО України, Генерального штабу ЗС України та іншими органами військового управління для потреб яких здійснюється підготовка офіцерів запасу за відповідними ВОС);

практичне спрямування навчання (забезпечення поширення використання елементів дистанційного навчання з метою вивчення теоретичних питань військової підготовки під час самостійної роботи та включення часу, який використовувався для їх вивчення, до практичної складової навчання; впровадження комплексних практичних занять з вивчення курсу первинної військово-професійної підготовки та тактичної медицини);

зв'язок з військами (впровадження в освітній процес досвіду ведення бойових дій ЗС України та іншими складовими сил оборони, бойової підготовки військ; проведення на базі військової частини навчального збору, на якому вдосконалюються командирські та методичні навички студентів, отримані ними під час засвоєння програми військової підготовки, виконання вправ зі стрільб, водіння військової (бойової) техніки та вирішуються інші практичні завдання);

самостійність й творчість навчання (навчальний процес будується так, щоб майбутні офіцери запасу самостійно вчилися отримувати, обробляти і використовувати інформацію; впроваджувати сучасні інформаційні технології, результати науково-дослідних робіт ВВНЗ та ВНП ЗВО – це має сприяти як збільшенню обсягу навчальної інформації, так і підвищенню

зацікавленості тих, хто навчається, до вивчення відповідних розділів програм військової підготовки);

вибір оптимальних технологій, форм, методів і засобів навчання (необхідно впроваджувати в навчальний процес передові методики підготовки військових фахівців, у тому числі, і збройних сил держав – членів НАТО, а також технології дистанційного навчання);

відповідність фінансового, інформаційного, матеріально-технічного забезпечення процесу підготовки офіцерів запасу за відповідними програмами (метою має бути оновлення та забезпечення матеріально-технічної бази підготовки офіцерів запасу сучасним ОВТ).

Перспективи подальших досліджень. У перспективі доцільним вбачається продовжити дослідження ефективності функціонування системи підготовки офіцерів запасу, з урахуванням кращих практик військової підготовки громадян України за програмою офіцерів запасу на КВП у ВВНЗ та ВВП ЗВО, досвіду передових країн світу. За результатами аналізу зазначених практик та закордонного досвіду опрацювати пропозиції щодо внесення необхідних змін у діючі нормативно-правові акти щодо удосконалення системи підготовки офіцерів запасу для ЗС України та інших військових формувань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стратегія менеджменту системи військової освіти затверджена Міністром оборони України 12.12.2023 року. URL: <https://mod.gov.ua/diyalnist/normativno-pravova-baza/strategiia-menedzhmentu-sistemi-viiskovoi-osviti>.
2. Концепція трансформації системи військової освіти (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2022 р. № 1490). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1410-97-%D0%BF#Text>.
3. Концепція військової кадрової політики у Збройних Силах України в системі Міністерства оборони України на період до 2028 року: наказ Міністерства оборони України від 27.10.2023 № 637. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0637322-23#Text>.
4. Про внесення змін до Порядку проведення військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 1 лютого 2012 р. № 48: Постанова Кабінету Міністрів України від 05 грудня 2025 р. № 1612 – [Електронний ресурс]. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1612-2025-%D0%BF#Text>.
5. Звіт про науково-дослідну роботу “Обґрунтування доцільних шляхів удосконалення системи загальновійськової підготовки офіцерів запасу для потреб Збройних Сил України”. Шифр “Маневр” (остаточний), інв. 12370. Національний університет оборони України, Київ, 2023. 251 с. URL: <https://nuou.org.ua/assets/files/kvp/kvp-manevr-2023.pdf>.
6. Звіт про оперативне завдання “Розроблення рекомендацій до перспективної моделі військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу”. Шифр “Резерв”. Національний університет оборони України. Київ, 2023. 107 с.
7. Брижатиєв Є. Військова освіта в контексті національної безпеки та оборони сучасний підхід // *Військова освіта*. Зб. наук. пр. Національного університету оборони України ім. Івана Черняхівського. 2020. №1(41). С.35-45.
8. Морозов С.М. Педагогічні засади професійної підготовки офіцерів запасу вищих навчальних закладів / С. М. Морозов // *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. Серія: Педагогічні та психологічні науки – 2013. – № 1 (66). – С. 127-137. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnapv_ppn_2013_1_16.
9. Чабаненко В.П. Особливості організації військово-педагогічного процесу на кафедрах військової підготовки цивільних вищих навчальних закладів / В. П. Чабаненко// *Збірник наукових праць: Військова освіта* – 2007. – Вип. 2 (20). – С. 32-39.
10. Скворок І. М. Підготовка офіцерів запасу в зарубіжних країнах. *Збірник наукових праць Військова освіта*. 2013. № 1. С. 207–216.

11. Дерев'яничук А.Й. Мотивація і стимулювання студентів кафедр військової підготовки в умовах обмежених часом і озброєнням / А. Й. Дерев'яничук, О. Ф. Супрун // Імідж сучасного педагога. – 2014. – № 7. – С. 24-27. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/isp_2014_7_9.
12. Про Вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556-VII. Відомості Верховної Ради України. – [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
13. Про затвердження Положення про особливості організації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України, військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти, закладах фахової передвищої військової освіти: наказ Міністерства оборони України від 15.02.2024 № 120. – [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0453-24#Text>.
14. Про затвердження Розподілу основних завдань з подальшого розвитку військової освіти між Міністерством оборони України та органами військового управління Збройних Сил України: наказ Міністерства оборони України від 24.06.2024 № 414. – [Електронний ресурс]. URL: <https://mod.gov.ua/diyalnist/normativno-pravova-baza/nakaz-ministerstva-oboroni-ukraini-vid-24-06-2024-n-414-pro-zatverdzhennia-rozpodilu-osnovnikh-zavdan-z-podalshogo-rozvitku-viiskovoi-osviti-mizh-ministerstvom-oboroni-ukraini-ta-organami-viiskovogo>.
15. Про затвердження Порядку проведення військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 лютого 2012 р. № 48 (зі змінами). – [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/48-2012-%D0%BF#Text>.
16. Про затвердження Інструкції про організацію та проведення військово-професійної орієнтації молоді та прийому до вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти: наказ Міністерства оборони України від 05.06.2014 № 360 (зі змінами). – [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1285-24#Text>.
17. Про затвердження Інструкції про організацію та проведення військово-професійної орієнтації громадян України і прийому на навчання до закладів фахової передвищої військової освіти, вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти та наукових установ у системі Міністерства оборони України: наказ Міністерства оборони України від 16.07.2024 № 479. – [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1285-24#Text>.
18. Про організацію підготовки офіцерського, сержантського і старшинського складу у вищих військових навчальних закладах, закладах фахової передвищої військової освіти Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти: наказ Міністерства оборони України від 05.07.2022 №175. – [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0175322-22#Text>.

REFERENCES

1. Stratehiia menedzhmentu systemy viiskovoi osvity [The Military Education System Management Strategy]: zatverdzhena Ministrom obrony Ukrainy 12.12.2023 roku. URL: <https://mod.gov.ua/diyalnist/normativno-pravova-baza/strategiia-menedzhmentu-sistemi-viiskovoi-osviti>.
2. Kontsepsiia transformatsii systemy viiskovoi osvity [Concept of Transformation of the Military Education System] : (v redaktsii postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 30 hrudnia 2022 r. № 1490). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1410-97-%D0%BF#Text>.
3. Kontsepsiia viiskovoi kadrovoi polityky u Zbroinykh Sylakh Ukrainy v systemi Ministerstva obrony Ukrainy na period do 2028 roku: Ministerstvo obrony Ukrainy [The concept of military personnel policy in the Armed Forces of Ukraine in the system of the Ministry of Defense of Ukraine for the period until 2028]: nakaz Ministerstva obrony Ukrainy vid 27.10.2023 № 637. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0637322-23#Text>.
4. Pro vnesennia zmin do Poriadku provedennia viiskovoi pidhotovky hromadian Ukrainy za prohramoiu pidhotovky ofitseriv zapasu, zatverdzhenohto postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 1 liutoho 2012 r. № 48 [On Amendments to the Procedure for Conducting Military

- Training of Citizens of Ukraine under the Reserve Officer Training Program, Approved by Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of February 1, 2012 No. 48]: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 05 hrudnia 2025 r. № 1612 – [Elektronnyi resurs]. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1612-2025-%D0%BF#Text>.
5. Zvit pro naukovo-doslidnu robotu “Obgruntuvannia dotsilnykh shliakhiv udoskonalennia systemy zahalnoviiskovoi pidhotovky ofitseriv zapasu dlia potreb Zbroinykh Syl Ukrainy”. Shyfr “Manevr” (ostatochnyi), inv. 12370. Natsionalnyi universytet oborony Ukrainy, Kyiv, 2023. 251 s. URL: <https://nuou.org.ua/assets/files/kvp/kvp-manevr-2023.pdf>.
 6. Zvit pro operatyvne zavdannya “Rozroblennia rekomendatsii do perspektyvnoi modeli viiskovoi pidhotovky hromadian Ukrainy za prohramoiu pidhotovky ofitseriv zapasu”. Shyfr “Rezerv”. Natsionalnyi universytet oborony Ukrainy. Kyiv, 2023. 107 s.
 7. Bryzhatyi Ye. Viiskova osvita v konteksti natsionalnoi bezpeky ta oborony suchasnyi pidkhid // Viiskova osvita. Zb. nauk. pr. Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy im. Ivana Cherniakhovskoho. 2020. №1(41). S.35-45.
 8. Morozov S.M. Pedagogichni zasady profesiinoi pidhotovky ofitseriv zapasu vyshchykh navchalnykh zakladiv / S. M. Morozov // Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Serii: Pedagogichni ta psykholohichni nauky – 2013. – № 1 (66). – S. 127-137. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnapv_ppn_2013_1_16.
 9. Chabanenko V.P. Osoblyvosti orhanizatsii viiskovo-pedagogichnoho protsesu na kafedrah viiskovoi pidhotovky tsyvilnykh vyshchykh navchalnykh zakladiv / V. P. Chabanenko// Zbirnyk naukovykh prats: Viiskova osvita – 2007. – Vyp. 2 (20). – S. 32-39.
 10. Skvorok I. M. Pidhotovka ofitseriv zapasu v zarubizhnykh krainakh. Viiskova osvita. 2013. № 1. S. 207–216.
 11. Derevianchuk A.Y. Motyvatsiia i stymuliuвання studentiv kafedr viiskovoi pidhotovky v umovakh obmezhenykh chasom i ozbroienniam / A. Y. Derevianchuk, O. F. Suprun // Imidzh suchasnoho pedahoha. – 2014. – № 7. – S. 24-27. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/isp_2014_7_9.
 12. Pro Vyshchu osvitu [On Higher Education]: Zakon Ukrainy vid 1 lypnia 2014 r. № 1556-VII. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – [Elektronnyi resurs]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
 13. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro osoblyvosti orhanizatsii osvitnoho protsesu u vyshchykh viiskovykh navchalnykh zakladakh Ministerstva oborony Ukrainy, viiskovykh navchalnykh pidrozdilakh zakladiv vyshchoi osvity, zakladakh fakhovoi predvyshchoi viiskovoi osvity [On approval of the Regulations on the peculiarities of the organization of the educational process in higher military educational institutions of the Ministry of Defense of Ukraine, military training units of higher education institutions, institutions of professional pre-higher military education]: nakaz Ministerstva oborony Ukrainy vid 15.02.2024 № 120. – [Elektronnyi resurs]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0453-24#Text>.
 14. Pro zatverdzhennia Rozpodilu osnovnykh zavdan z podalshoho rozvytku viiskovoi osvity mizh Ministerstvom oborony Ukrainy ta orhanamy viiskovoho upravlinnia Zbroinykh Syl Ukrainy [On approval of the Distribution of the main tasks for the further development of military education between the Ministry of Defense of Ukraine and the military command bodies of the Armed Forces of Ukraine]: nakaz Ministerstva oborony Ukrainy vid 24.06.2024 № 414. – [Elektronnyi resurs]. URL: [https://mod.gov.ua/diyalnist/normativno-pravova-baza/nakaz-ministerstva-oboroni-ukraini-vid-24-06-2024-n-414-pro-zatverdzhennia-rozpodilu-osnovnikh-zavdan-z-podalshoho-rozvytku-viiskovoi-osviti-mizh-ministerstvom-oboroni-ukraini-ta-organami-viiskovogo](https://mod.gov.ua/diyalnist/normativno-pravova-baza/nakaz-ministerstva-oboroni-ukraini-vid-24-06-2024-n-414-pro-zatverdzhennia-rozpodilu-osnovnikh-zavdan-z-podalshogo-rozvytku-viiskovoi-osviti-mizh-ministerstvom-oboroni-ukraini-ta-organami-viiskovogo).
 15. Pro zatverdzhennia Poriadku provedennia viiskovoi pidhotovky hromadian Ukrainy za prohramoiu pidhotovky ofitseriv zapasu [On approval of the Procedure for conducting military training of citizens of Ukraine under the reserve officer training program]: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 1 liutoho 2012 r. № 48 (zi zminamy). – [Elektronnyi resurs]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/48-2012-%D0%BF#Text>.

16. Pro zatverdzhennia Instruktсии pro orhanizatsiiu ta provedennia viiskovo-profesiinoi oriientsatsii molodi ta pryomu do vyshchyykh viiskovykh navchalnykh zakladiv ta viiskovykh navchalnykh pidrozdiliv zakladiv vyshchoi osvity [On approval of the Instruction on the organization and conduct of military-professional orientation of youth and admission to higher military educational institutions and military training units of higher education institutions]: nakaz Ministerstva oborony Ukrainy vid 05.06.2014 № 360 (zi zminamy). – [Elektronnyi resurs]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1285-24#Text>.
17. Pro zatverdzhennia Instruktсии pro orhanizatsiiu ta provedennia viiskovo-profesiinoi oriientsatsii hromadian Ukrainy i pryomu na navchannia do zakladiv fakhovoi peredvyshchoi viiskovoi osvity, vyshchyykh viiskovykh navchalnykh zakladiv, viiskovykh navchalnykh pidrozdiliv zakladiv vyshchoi osvity ta naukovykh ustanov u systemi Ministerstva oborony Ukrainy [On approval of the Instruction on the organization and conduct of military-professional orientation of citizens of Ukraine and admission to institutions of professional pre-higher military education, higher military educational institutions, military training units of institutions of higher education and scientific institutions in the system of the Ministry of Defense of Ukraine]: nakaz Ministerstva oborony Ukrainy vid 16.07.2024 № 479. – [Elektronnyi resurs]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z#Text>.
18. Pro orhanizatsiyu pidhotovky ofitser's'koho, serzhant's'koho i starshyn's'koho skladu u vyshchyykh viys'kovykh navchal'nykh zakladakh, zakladakh fakhovoyi peredvyshchoyi viys'kovoyi osvity Ministerstva oborony Ukrayiny ta viys'kovykh navchal'nykh pidrozdilakh zakladiv vyshchoyi osvity: [On the organization of training of officers, sergeants and non-commissioned officers in higher military educational institutions, institutions of professional pre-higher military education of the Ministry of Defense of Ukraine and military training units of higher education institutions] nakaz Ministerstva oborony Ukrayiny vid 05.07.2022 №175. – [Elektronnyi resurs]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0175322-22#Text>.